

PAPER DETAILS

TITLE: ROUSSEAU'NUN ROMANTİK ETKİLERİ: MARY SHELLEY'İN MODERN PROMETHEUS'U
ÜZERİNE

AUTHORS: Fatma koray TÖTÜNCÜ

PAGES: 281-306

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/720859>

ROUSSEAU'NUN ROMANTİK ETKİLERİ: MARY SHELLEY'İN MODERN PROMETHEUS'U ÜZERİNE

Fatma TÜTÜNCÜ*

Koray TÜTÜNCÜ**

ÖZET

Bu makalenin amacı siyaset filozofu Jean-Jacques Rousseau'nun moderniteyi olumlarken, uygarlaştıkça ve bilgisini artırıp geliştikçe kibre kapılıp insanlıktan uzaklaşan insana doğal iyiliği ve merhameti anlatan söylevlerinin izlerini Mary Shelley'nin Frankenstein ya da Modern Prometheus adlı romanında sürmektir. Bu makale, romantiklerin Prometheusçuluğuna eleştirel bir mesafede duran Shelley'nin romanı üzerinden, akılcılık, özgürlük ve yaratıcılık gibi mühim Prometheusçu değerlerin, insani ve mahreme ilişkin sorumluluklarla içiçe geliştirilmediğinde ortaya çıkan yıkıcı sonuçları gösterir.

Anahtar Sözcükler: Rousseau, Mary Shelley, Frankenstein, Romantizm

Rousseau's Romantic Affects: On Mary Shelley's Modern Prometheus

ABSTRACT

This paper aims to trace the effects of political philosopher Jean Jacques Rousseau in the novel Frankenstein or Modern Prometheus by Mary Shelley. While affirming modernity, Rousseau needs to underline the natural goodness and compassion of human beings on the ground that as civilization and human knowledge develops and human existence progresses, human beings are indulged into pride and estranged from humanity. By analyzing Shelley's novel which is critical towards Prometheanism of romantics, this paper indicates the destructive results of human reason, freedom and creativity when humane, domestic and intimate responsibilities are neglected.

Keywords: Rousseau, Mary Shelley, Frankenstein, Romanticism

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi öğretim üyesi

** Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi öğretim üyesi

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2019 Bahar, sayı: 27, ss. 281 - 306

Makalenin geliş tarihi: 03.03.2019

Makalenin kabul tarihi: 27.03.2019

Web: <http://flsfdergisi.com/>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2019, issue: 27, pp.: 281 - 306

Submission Date: 3 March 2019

Approval Date: 27 March 2019

ISSN 2618-5784

Giriş

Bu yazıda Jean-Jacques Rousseau'nun girift külliyatının temel olarak iki metnine, birinci ve ikinci söyleve odaklanılarak Mary Shelley'nin *Frankenstein ya da Prometheus*'una olan etkileri ele alınacaktır. Öncelikle Rousseau'nun insanın iyiliğine inanan ancak uygar toplumdaki yozlaşmadan hayal kırıklığına uğrayan genel sisteminin ortaya çıkışı ele alınacak, ardından onun romantikler üzerindeki etkilerine yer verilecek, son olarak da Mary Shelley'nin hem romantiklerden ayrılan hem de Rousseau'nun izlerini taşıyan bakış açısı açıklanacaktır.

Rousseau'yu üne kavuşturan eseri *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev* Rousseau için olduğu kadar modernitenin gidişatına ilişkin coşkulu ve mütereddit tavırlar takınan her insan için bir dönüm noktası niteliğindedir. Rousseau bu ünlü söylevinin basılışına dair yaptığı bir açıklamada yaşamı boyunca rahatsız olduğu ün kavramına karşı şöyle bir serzenişte bulunur: "Ün nedir ki? İşte ben ünümü şu zavallı esere borçluyum. Bana armağan kazandırmış ve adımları tanıttırmış olan bu eser nihayet orta halli bir yazıdır"¹ der. *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*'in hakettiğinden fazla rağbet görmesinin ceremesini çektiğini yazar: "Bu ilk yazı yalnız değeri kadar rağbet görmüş olsaydı onu yazan adam nice felaketlerden kurtulmuş olurdu. Fakat layık olmadan kazandığım bu şeref yüzünden insafsızlığa uğramam gerekiyormuş."² Ancak Rousseau'nun düşüncelerinin bilinir ve kalıcı oluşu kadar, böylesi düşüncelerin süregelen etkilerinin de felsefi, siyasi ve edebi tartışmalarda izlerinin sürülmesi esasen ne kadar mühim bir dönüşümün ve arayışın kapılarını araladığını gösterir.

Bilindiği üzere *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev* Rousseau'nun Dijon Akademisi'nin sorduğu bir yarışma sorusuna cevaben yazdığı kısa bir metindir. Soruyu kendisi formüle etmemiştir. Soru şudur: "Bilimlerin ve sanatların gelişmesi ahlakın düzenlenmesine yardım etmiş midir?" Rousseau bu soruyla o zamanlar dostu olan Diderot'yu hapishanede ziyarete giderken okuduğu bir metinde karşılaşır ve bu karşılaşma onun için şeyleri başka türlü kavramanın yolunu açar. Söyleve yazdığı önsözde soruyu över: "İşte şimdiye kadar üzerinde durulmuş en büyük ve en güzel sorulardan biri." der. Soru iyidir. Rousseau açısından cevap da yani söylev de Rousseau'nun eserleri açısından orta halli de olsa, iyidir; zira zamanın felsefi ve edebi söylemlerine damga vuran laf kalabalıklıkları, samimiyetsiz ama hoş giden sözler, Rousseau'nun

¹Rousseau, Jean-Jacques (2007), *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.1

² a.g.y., s.1

tabiriyle edebiyat ve akademilerin her yanını sarmış olan “metafizik oyunlar” içermez; aksine hakikati içtenlikle soruşturur. Ancak soru açıkça belli bir cevaba yöneltmektedir herkesi. Yani bir soru değildir adeta yöneltilen, belirli bir cevaptır aranan. Bu nedenle Rousseau şöyle yazar:

Soruya olumsuz cevap vermeye cüret edişimin kolay bağışlanmayacağını biliyorum. İnsanların bugün hayran oldukları her şeye cepheden hücum eden bir adamı herkesin kötü karşılayacağı muhakkaktır...Kibar aydınlar, gözde yazarlar tarafından beğenilmek endişesinde değilim. Her devirde zamanın, memleketin ve toplumun fikirlerine bağlı olarak yaşamaya mahkum insanlar bulunur. Bugün ileri fikirli ve filozof geçinen öyle adamlar vardır ki Ligue zamanında yaşamış olsalardı, yine zamana uymak için birer softa kesilirlerdi. İnsan, devrinin ötesinde yaşamak isterse bu türlü okuyucular için yazmamalıdır.³

Rousseau hoşla giden, dönemin ruhuna uygun, başkalarının onaylayacağı sözler söylemek yerine zamanı aşan bir hakikate ulaşmaya çalışır. Bu nedenle akademinin saygın üyeleri olan, yazısını değerlendirecek hakemler için şunu sorar: “Avrupa’nın en bilgili kurullarından biri önünde bilimleri kötülemeye, bir akademide bilgisizliği övmeye, gerçek bilginlere saygı duyan bilimi hor görmeye insan nasıl cesaret edebilir?”⁴

Gerçekten Rousseau bilime karşı değildir ancak bilimin ve kimi bilginlerin uygar toplumlarda büründüğü otoriteye ve biçime karşı çıkmaktadır. Bilime saygısı vardır; ancak bu saygı onu, bilim adına yapılanları eleştirmekten alıkoymaz. Rousseau açısından hakikatin vicdani, ahlaki ve adaletle ilişkin bir boyutu da vardır; ve çoğu zaman bu boyut unutulmakta, bilime, gelişmeye ve ilerlemeye yönelik tüm değerlendirmeler kolayca bilim ve ilerleme karşıtlığına indirgenebilmektedir. Bu nedenle Rousseau giriştiği işin bir cesaret işi olduğunu ama aynı zamanda bir ödev olduğunu da anlamamızı sağlayacak şekilde yaptığını şöyle açıklar: “Kendi kendime, benim yaptığım bilimi kötülemek değil, erdemli insanlar karşısında erdemi savunmaktır, dedim.”⁵

Bilimin baş döndürücülüğünün yanında erdemin görkemini hatırlatmak Rousseau’ya düşmüştür; ama bu sadece bir filozof olarak Rousseau’nun değil herkesin işi olmalıdır; zira “İyi insanların dürüstlüğü verdikleri değer

³ a.g.y s.3

⁴a.g.y.. s.5

⁵ a.g.y., s.5

bilginlerin bilime verdikleri değerden daha yüksektir.” İşte bu tespit Rousseau'ya cesaret verir. Adil yargılarda, haklı eleştirilerde, doğru kararlarda cesaret edenlerin cesaretlerinin karşılığını fazlasıyla aldıkları görülür. Ancak Rousseau bu karşılığı dışarıda ve başkalarının yargılarında değil, kendi yüreğinde bulacağını düşünür. Elbette Rousseau yazıp çizdiklerinin karşılığını sadece yüreğinde bulmaz; eserleri kendi devrini aşmıştır, birçok yüreğe ve zihne ulaşmıştır. Bu yazının amacı Rousseau'nun İngiliz romantikleri üzerindeki etkisini Mary Shelley'nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı romanı dolayısıyla ele almaktır. İddiamız bu romanın da tıpkı Rousseau'nun *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev* adlı eseri gibi hem bir bilim eleştirisi yapmakta hem de insanı aramakta olduğudur.

Rousseau ve Romantikler

Rousseau'nun İngiltere'de özellikle romantikler üzerinde tartışılmaz bir etkisi vardır ancak bu etkinin izlerini süren fazlaca kaynağa ulaşılmaz. Rousseau'nun hem bir filozof hem de bir mensur şair olarak Percy B. Shelley çevresine vurduğu damga hem siyaset felsefesi, hem romantik anlatı hem de modernite ve uygarlığın ilerleyişine ilişkin mütereddit tavırlar açısından üzerinde dikkatle durulmayı hak eder. Örneğin Percy B. Shelley, Rousseau'yu “yarı-mitik” bir figür olarak konfigüre eder *The Triumph of Life* adlı son şiirinde.⁶ Tıpkı Dante'nin *İlahi Komedya*'sında Dante'yi olup bitenler hakkında aydınlatan Vergilius gibi Rousseau da bu şiirde Percy Shelley'i aydınlatmaktadır. Mina Urgan, gencecik yaşında yitip giden Percy Shelley'nin bu son şiirinin anlaşılmazlığından dem vurarak şöyle yazar:

Shelley'nin üstüne ara sıra çöken karamsarlık anlarından birinde yazılmışa benzeyen bu şiir, “Then, what is life, I cried” (Öyleyse, “yaşam nedir?” diye bağırdım) sorusuyla ansızın kesilir. Shelley bir yaz fırtınasında boğulmayıp, bu sorunun yanıtını verebilseydi, *The Triumph of Life*'ı anlamamız daha kolaylaşırdı belki de.⁷

Rousseau esasen yaşamın ne olduğuna ilişkin bir bilgelik ve açık bir yürek sunduğu, modern zamanlarda Mary Wollstonecraft'ın tabiriyle bir

⁶ Duffy, Edward (1979), *Rousseau in England: The Context for Shelley's Critique of the Enlightenment*, University of California Press, Berkeley, s.4

⁷ Urgan, Mina (2004), *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, 2. baskı, İstanbul, s. 650.

“duygusal Prometheus⁸” olduğu için, yeryüzünün tanrılarına isyan edip ateşiyle insanı aydınlatıp, aşkla bağlanmayı yücelttiği için romantiklerin odağı olagelmıştır. Prometheus romantikler için önemlidir zira Percy Shelley bu figürü bir kahraman ve model olarak sunar; çünkü hem bilimin ve sanatın destekleyicisi, hem Aydınlanma aklının ve Romantik tahayyülün kesişim noktası olarak yorumlanır.⁹ Rousseau’nun *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*’inin 1750’deki ilk basımının kapak sayfasında Prometheus vardır. Kapakta Prometheus elindeki meşaleyi genç bir delikanlının başına tutmakta, bu sırada da bir satir bu ateşi almaya çalışmaktadır; ancak aradaki delikanlı nedeniyle satirin ateşi alışı mümkün olamamaktadır. Monika Lee Rousseau’nun bu kapak sayfasına ilişkin, esasen çok açık olan bir alegoriyi okurlara açıklamının onları çocuklaştırmak ve küçümsemek olacağını düşündüğünü yazdığını söyler. Rousseau Prometheus’un ateşinin bilim olduğunu ve bunun yaşama çok fazla yaratıcılık getirdiğini belirtmektedir yazıda. Kapaktaki satir ise sıradan insanı temsil eder. Edebiyatın ve süslü sözün etkisine kapılan ve kendilerini yersizce okumaya teslim edenlere karşı Prometheus, tehlike karşısında haykırıp uyarıda bulunan bir Cenevre yurttaşıdır Rousseau’ya göre. Thomas Kavanagh’a göre de Rousseau bir anlamda kendisini Prometheus’la özdeş kılmaktadır.¹⁰ Hatta Rousseau’nun kapak yorumlayışına göre kapaktaki üç figürden ikisi Prometheus’tur; yani yalnızca ateşi getiren kişi değil, delikanlı da Prometheus’tur. Prometheus aynı anda iki farklı ve çelişkili rolü üstlenmektedir: Zeus’tan ateşi çalıp insanlığa vermek ve aynı zamanda satiri yani onun simgelediği sıradan ve kaba saba insanlığı tam da bu ateşin yaratabileceği olası tehlikelere karşı uyarmak rollerini.¹¹ Aslında böylesi bir yarılımlığa edebiyatın Romantik akımında sıkça rastlamak mümkündür.

⁸ Wollstonecraft, Mary (2012), *Mary, A Fiction and The Wrongs of Woman, or Maria*, Broadview Press, Peterborough. Mary Shelley’nin annesi ünlü feminist Mary Wollstonecraft, Maria, The Wrongs of Woman adlı eserinde Rousseau için sadece Rousseau’nun duygunun gerçek Prometheus’unun dahilik ateşine sahip olduğunu, tutkuyu bununla taşıdığını ve bunun hakikatinin doğrudan kalbe dokunduğunu yazar. Dipnotta yaptığı açıklamada da Prometheus’un Yunan mitolojisinde Zeus’tan ateşi çalarak insanlığa yardım ettiğini belirtir. Duygunun Prometheus’u tabiri de duygunun ilahı olduğu belirtilir. s.177

⁹ Lee, Monika H. (1993), “Nature’s Silent Eloquence: Disembodied Organic Language in Shelley’s Queen Mab”, *Nineteenth-Century Literature*, 48 (2):169-193, s.173

¹⁰ Lee Monika, Thomas Kavanagh’ın *Writing the Truth: Authority and Desire in Rousseau* adlı eserinde Rousseau’nun kendisini Prometheus’la özdeşleştirdiğini düşündüğünün altını çizer. a.g.y., s.174

¹¹ Kavanagh’tan alıntılan Lee, a.g.y., s.175

Romantiklerden William Hazlitt de Rousseau'yu Prometheus'a benzetir. 1818'de alevlenen İngiliz romantiklerinin yaptığı tartışmaların odağında Rousseau vardır. Hazlitt Rousseau'nun karakteri üzerine bir yazı kaleme almıştır. Rousseau Prometheus'tur çünkü meşaleyi eline alan odur; onun yûreğinde hiç sönmeyen bir ateş vardır ve insan zihninin en gizli köşelerini aydınlatmaktadır. Prometheus gibi Rousseau da insanlığa can vermiştir; insana yeni ve entelektüel bir yaşam üflemiştir.¹² Lord Byron da, Cenevre Gölü'nün ambiyansına yer verdiği *Childe Harold* adlı şiirinde Rousseau'ya değinmiştir. Aeschlyus'un *Zincire Vurulmuş Prometheus*'una dayanarak yazdığı *Prometheus Unbound* adlı eserinde Percy Shelley, tirana ve tanrılara direnen Prometheus'u göklere çıkarır. Zeus'un hainliğine, zalimliğine ve zayıflığına kin duyar. Percy Shelley çevresinin Rousseau ile hercümerç olduğu bir zamanda Prometheus gibi görülen Rousseau'nun hayranlık duyduğu Cenevre Gölü'nü dolaşmaları tesadüf değildir.

Edmund Burke'un Rousseau karşıtı muhafazakar düşüncelerinin yaygın kabul gördüğü bir zamanda Byron ve Percy Shelley, Rousseau'yu yeniden olumlu bir imgeyle canlandırmışlardır. Rousseau onlar için daha çok yoldaş bir Prometheusçudur.¹³ Percy Shelley ile Byron'ın Cenevre Gölü'nde yaptıkları sekiz günlük yolculuk Rousseau'nun ruhunun derinden hissedildiği bir zamandır. Zaten Rousseau *İtiraflar*'ında en iyi boş vakit geçirme biçiminin gölde tekne gezintisi olduğunu düşünmez mi? Rousseau da gölde gezintilere çıkmış, üstelik yazdığı eserlere bu gezintilerin hoşluğu yansımıştır. Shelley çevresi tam da bu hoşluğu, mükemmelliği ve saflığı yeniden deneyimlemek istemiştir. Monika Lee'nin belirttiğine göre Byron'la tekne gezisindeyken Percy Shelley'e eşlik eden aslında Byron değil, Rousseau'dur ve Rousseau'nun şu ünlü romanı *Julie ya da Yeni Heloise*'deki karakterler, erdemleriyle ve aşklarıyla herkese örnek olan Julie ve St Preux'dür. Percy Shelley *Julie ya da Yeni Heloisie*'i tutkuyla okumuş ve romanda geçen mekanları adeta içine sindirmiştir.¹⁴ Percy Shelley'nin Julie ve St Preux'ya duyduğu tutku aslında Percy ile eşi Mary'nin kendi aşklarıyla da paralellik gösterir. St. Preux, Julie'nin yetenekli ve tutkulu eğitmenidir; soylu sınıftan değildir. Julie'yle birbirlerine saf bir aşkla bağlanırlar, toplumsal normların ve Julie'nin ebeveynlerinin asla onay vermeyeceğini bilmelerine rağmen. Ama erdem adına Julie babasının uygun gördüğü soylu sınıftan olan Wolmar'la evlenir ve ona sadık kalır ancak ölürken anlarız ki yûreğinde sadece St Preux'nün aşkı vardır.

¹² Duffy, a.g.y. s.77

¹³ a.g.y.,s.53

¹⁴ Lee, Monika (2017), "Shelley and Rousseau: The Mirror and the Lake", *Wordsworth Circle*, 48 (1):52-59, s.53

Percy ile Mary'nin aşklarına Mary'nin babası Godwin karşı çıkmış; Mary Percy'yle kaçınca onu evlatlıktan ret etmiştir. Bu deneyimsel benzerliğin ötesinde St Preux, Percy'nin duygululuğuna uygun bir model sunar.

Tam da bu nedenle Percy Shelley, Rousseau'nun romanını saplantılı bir biçimde okuyup Julie ve St Preux'nün yaşadığı mekanlarla mest olmuştur. Lord Byron geç vakte kadar uyumayı tercih ederken, Percy Shelley şafakla birlikte uyanıp iki aşğın aşklarına ait mekanların keşfine ve seyrine dalmış, John Milton'dan sonra dünyanın var ettiği en yüce insan olarak görmüştür Rousseau'yu.¹⁵

Mary Shelley ve Rousseau

Rousseau'nun eserleri ve eserlerinden yansıyan edebi manzaralarıyla baş başa olan sadece Percy değil aynı zamanda Mary Shelley'dir. Veeder'a göre Mary Shelley'nin entelektüel gelişiminde Rousseau yapısal bir etkiye sahiptir. Dahası kişisel yaşamının, onu yüzyıllar boyu süren bir üne kavuşturan romanı *Frankenstein ya da Modern Prometheus*'un yazılışına giden yoldaki ve yazılış dönemindeki kişisel deneyimlerinin de Rousseau etkisinde olduğu söylenmektedir. Bir kere Rousseau, Mary'nin ebeveynleri William Godwin ve Mary Wollstonecraft'ın da eserlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Mary Shelley de Godwin'in, Wollstonecraft'ın ve Rousseau'nun eserlerini defalarca okumuştur. Cenevre Gölü'ndeki geziler esnasında Percy, Rousseau'nun yüceliğini takdir ederken, Mary de günlüğüne Frankenstein romanına ilişkin ilk notları düşmeye başlamıştır. Bu önemlidir zira Mary her ne kadar Milton'dan da etkilense de *Frankenstein*'da felsefi eleştirelliği ile Rousseau çok daha önemli bir varlığa sahiptir.¹⁶

Percy Shelley'nin *Frankenstein*'ın önsözüne yazdıklarında da Rousseau'nun felsefi etkisi açıkça görülür. Birine kötü davranıldığında, sevgisine küçümsemeyle karşılık verildiğinde, onu toplumsallığından ayırıp dışladığında onun kaçınılmaz olarak kötüleşeceğine değinir. Yani Percy Shelley'ye göre insanlar birbirlerine iyi davranmak üzere yaratılmışlardır; iyiliğe yönelirler; birbirlerine sempatiyle yaklaşırlar. Ama bu olumluluklar bir kez

¹⁵ ibid. s.52.

¹⁶ Veeder, William (1988), "Frankenstein, or Rousseau's Monster: Sympathy and Speculative Eyes", David Marshall (ed), *The Surprising Effects of Sympathy: Marivaux, Diderot, Rousseau and Mary Shelley*, içinde, The University of Chicago Press, Chicago ve Londra, s.182.

ellerinden alınır, insanlar arasında kötölük ve bencillikleri hasat etmek kaçınılmaz olur.¹⁷ Percy Shelley burada Rousseau'nun felsefesinin özünü yansıtmaktadır: İnsan doğal olarak iyidir.

Rousseau'nun birinci söylevinde insanın varlık kazanışına övgüyle başlanır:

İnsanın, kendi çabaları ile hemen hemen yokluk içinden çıkışını, çevresine doğanın sarmış olduğu karanlıkları aklının ışıkları ile dağıtışını...sınırsız evren içinde dev adımları ile yürüyüşünü, daha büyük, daha güç bir iş olarak da kendi içine kapanıp insanı tanımaya, onun yapısını, ödevlerini ve amacını öğrenmeye çalıştığını görmek bizim için ne büyük, ne güzel bir şey görmektir.

18

Ne var ki uygar toplumlarda insan birtakım incelikler, nezaket gösterileri ve süslerle örtüldüğünden insanın ne olduğu anlaşılmaz olmuştur. “Hep nezaket gerekleri, kibarlık zorunlulukları içindeyiz; hep adetlere, kurallara uymaktayız. Hiç kendi ruhumuza uyduğumuz yok. Kimse olduğu gibi görünmeye cesaret edemez olmuş”¹⁹ Üstelik bu sahtelik Rousseau açısından uygar toplumu gözlemleyen yabancı gözlemlere aldatıcı izlenimler vermektedir. Bunu şöyle açıklar:

Uzak ülkelerden birinde oturan bir adam bizdeki bilimlerin durumuna, sanatlarımızdaki gelişmeye, sahne eserlerimizdeki inceliğe, davranış ve eylemlerimizdeki nazikliğe, sözlerimizdeki sürekli iyilikseverlik belirtilerine, sabahtan akşama kadar birbirlerine iyilik yapmaya uğraşır görünen, her yaştan, her sınıftan insanların gürültülü kaynaşmasına bakarak, biz Avrupalıların ahlakı üzerine bir fikir edinmeye çalışırsa, bu yabancının varacağı fikir gerçeğin tam tersi olacaktır.²⁰

Zira Rousseau'ya göre bunlar sadece görünüşte böyledir ve görünüşe aldanmamak gerekir. Bu nedenle Rousseau cesaretle bilim ve sanatın gelişmesiyle ruhların bozulduğunun altını çizer. Bilimin, bilginin ve sanatın büyük filozof Sokrates tarafından da ruhları bozan etkisinin fark edildiğini bundan dolayı “tanrıların yanında insanların en akıllısı” olan bilge Sokrates'in

¹⁷ Beer, John (2003), *Romantic Consciousness: Blake to Mary Shelley*, Palgrave Macmillan, New York, s.170

¹⁸ Rousseau, Jean-Jacques (2007), *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.7.

¹⁹a.g.y., s.9-10.

²⁰a.g.y., s.11.

bilgisizliği övdüğünü belirtir. Dahası Sokrates Rousseau'nun çağdaşı bilim ve sanat insanlarını görse yine bilgisizliği övmeye devam ederdi diye düşünür Rousseau ve ekler: "bu doğru adam bizim boş bilimlerimizi de küçük görürdü. Bizi her taraftan saran kitap yığınlarının artmasına yardım etmezdi; ve kendi öğrencilerine olduğu gibi bizim çocuklarımıza da tek yol gösterici olarak erdemini anısını bırakırdı"²¹

Bilimin erdemle uyumsuzluğuna vurgu yapan Rousseau, bilimsel kibrin alaycı bir dille, erdemi arayanlar ve erdemli olanlar için ölümden beter sonlar hazırladığını düşünür. Tanrı'nın hikmetini kavrayamayan insan insan olmaktan çıkar. Rousseau bu konuda şöyle yazar:

İşte Tanrı hikmetinin bize uygun gördüğü bilgisizlikten kurtulmak için harcadığımız boş çabaların cezası her zaman böyle lükse, ahlaksızlığa ve köleliğe düşmek olmuştur. O hikmet, bütün yaptığı işlerin üzerine kalın bir örtü çekmekle bizi boş araştırmalara dalmaktan korumak istemişti. Ama biz onun hangi dersinden yararlanmasını bildik? Yahut, hangi dersini ihmal ettik de başımıza bela gelmedi? Milletler, şunu bilmiş olsun ki doğa, çocuğunun elinden tehlikeli bir silahı çekip alan bir ana gibi sizi bilimden korumak istemiştir. Bize açmadığı her sır, başımıza dert getirecek bir şeydir."²²

Tam da bu bağlamda Mary Shelley'nin *Frankenstein* adlı eseri, bilimin kibirle birleştğinde nasıl da iflah olmaz trajedilere yol açtığını anlatır. Romanın baş kahramanı Victor Frankenstein, bilimsel kibrini kendisini Tanrı'nın yerine koyacak kadar ileri götürür ve bir insan yaratmaya kadar varır. Ne var ki bu insan bir insan olamaz. Kendi sınırlarını bilmeyen bilim insanı, aslında bir canavar yaratır; daha da kötüsü kibri içinde kendisi yarattığı canavardan da kötü olur. Zira ortaya çıkan canavar özünde kötü değildir; kibirli bilim adamı Frankenstein'ın sorumsuzluğu kötülüğü büyütmüş ve kendi sonunu da hazırlamıştır. Mary Shelley Frankenstein'dan ziyade yaratılan canavarın duygu dünyasının yanında yer aldığını en başından ortaya koyar biçimde kitabının epigrafında John Milton'ın *Kayıp Cennet*'inden kısa bir alıntı yapar:

Senden istedim mi, yaratıcım, benim olduğum balçıktan

Beni insan kalıbına dök diye Yakardım mı sana

Karanlıktan çekip alman için?

²¹ a.g.y.,s.16

²² a.g.y, s.17

Bu haklı sitem, yaratıldığı halde bir ad bile verilmeyen canavarın gide-
rek onu yaratanın adını almasıyla yani Frankenstein'ın adının canavarla
özdeşleşmesiyle bir anlamda adaletin tecelli etmesine vesile olur. Harold
Bloom da Victor Frankenstein'ın yarattığı canavardan daha kötücül olduğunu
iddia eder. Ona göre Victor Frankenstein da bir Prometheus'tur zira yaratıcı
ateşi cennetten çalmış ve bunu yeni bir insan yaratmak için kullanmıştır. İlk
bakışta bu yeni yaratılan insan canavar gibi algılsa ve bazı vahim edimlerde
bulunsa da bir canavar olduğu kadar, içini açtıkça, kendi kendini tanımaya ve
geliştirmeye çalıştıkça, deneyimlerini anlattıkça onun bir melek olduğu hissi
de uyanır. Nitekim Victor Frankenstein'la karşılaşmalarında canavar da bunu
dile getirir:

Ah, Frankenstein, başka herkese hakkaniyetli davranıp, bir tek
bana, adalet göstermek, hatta şefkat ve merhamet sunmakla
yükümlü olduğun bana karşı böyle insafsız olma. Unutma, ben se-
nin mahlukunum; senin Adem'in olmalıyım, fakat ben aslında
cennetten kovulan bir meleğim, hiçbir günahı yokken mutluluktan
alı koyduğun. Her yerde saadet görüyorum, bir tek ben, kesin ve
değiştirilmez bir şekilde saadetten men ediliyorum. İyilik ve
hayırseverlik duyguları ile doluydum; acılar beni canavar yaptı.²³

Canavarın açık yüreklilikle içini döküşünde, kırılganlıklarını ortaya se-
rişinde, önce yaratılıp sonra öylece ortada bırakılışında sorumluluğu yoktur;
buna rağmen hem de kendi yaratıcısı tarafından adaletsizliğe, haksızlığa, in-
safsızlığa uğramıştır; tüm varlıklar mutluluğu tadarken sonsuz bir mut-
suzluğa, yalnızlığa ve kimsesizliğe terkedilmiş, yüreği iyilikle doluyken
kötülüğe meyleder olmuş; bir melekkten canavara dönüşmüştür. Aslında ca-
navar biraz da insanın hikayesini anlatmaz mı? Bloom, canavarın hem ruh
hem de duygu anlamında Victor Frankenstein'dan üstün olduğunu ortaya
koyar. Tam da bu nedenle canavardan korksak bile onu sevdiğimizi farkeder.
Oysa bilimadamına bir duygu besleyemeyiz; onunla empati kuramayız zira
canavarı özenli yaratmamıştır; baştan savmıştır; sonra da ortaya çıkan
ucubeyi yok sayarak ona ilişkin sorumluluk almaktan kaçmıştır.²⁴ Canavar
yapayalnız, onu yaratandan ayrı hem de ebeveysiz, annesizdir.

Tıpkı Rousseau gibi Mary Shelley de annesini doğumdan hemen
sonra kaybettiği için bir annesiz olarak ve anne özlemi içinde büyümüştür.

²³ Shelley, Mary (1996), *Frankenstein ya da Modern Prometheus*, çev. Elif Özsayar, Arion, İstanbul, s.117

²⁴ Bloom, Harold (ed.) (2007), *Mary Shelley's Frankenstein*, Infobase Publishing, New York, s.8

Canavarın da annesi yoktur. Rousseau'nun babası da yeterince sorumluluk almamıştır bir baba olarak; Mary ile babası Godwin'in arası evli bir adam olan Percy'e genç yaşta aşık olup onunla kaçınca evlatlıktan reddedilecek ölçüde bozulmuştur. Mary Shelley'nin aklında kuşkusuz bir ebeveyn sorumluluğunun önemi vardır. Ve Rousseau bu konuda hem bir kurban hem de bir mahkumdur zira beş çocuğunu yetimhaneye bırakmıştır.²⁵

Mary Shelley için *Frankenstein*'i yazma süreci aynı zamanda kendi ebeveynliğine ilişkin kaygılarıyla da ilgilidir. Nitekim Anne Melor, Mary Shelley'nin günlüğüne yansıyan kaygılarını incelediğinde genç yaşında peş peşe gelen hamilelikler ve ölen bebeğine ilişkin sıkıntıların dikkat çekici olduğunu görür. Dünyaya getirdiği kız bebeğinin ölümü üzerine sık sık onun yeniden canlanışına ilişkin rüyalar gördüğü bilinmektedir. Bir rüyasında bebeği canlıdır ama sadece buz gibi soğuktur, bebeği ateşin yakınında ovalayınca canlandığını görür. Ancak bu bir rüyadan ibarettir çünkü uyandığında ortada kızı yoktur. Ebeveyn sevgisi kadar sevgisizlik kaygısı açıktır.²⁶ Anne karnında saklı bir bebeğin gelişini hem bir umut hem bir kaygıyla beklemek, sağlığı, bedensel bütünlüğü, güzelliği konusunda birtakım beklentiler içinde olmak hamilelik sürecinde oldukça olağan duygulardır. Victor Frankenstein da yaratım sürecinde adeta bir annenin ikircikli ruh halini taşımış, ancak bu olağanüstü yaratım süreci bir bebeğe hamileliğin doğallığı içinde değil, mezarlıklardan ölülerin ve hayvanların parçalarının birleştirilmesinden oluşan oldukça yıpratıcı bir laboratuvar çalışması gibi olmuştur; nitekim umutlar hayal kırıklığına dönüşmüş, feci sonuçlar ortaya çıkmıştır. Victor Frankenstein nihayetinde kendi elleriyle yarattığı devasa boyuttaki ucubeden, ama yine de kendi evladından iğrenen, canlanır canlanmaz onu terkedip giden solumsuz bir ebeveynidir.

Frankenstein'i yazarken Rousseau'nun eserlerini düşünüp okuyan Mary Shelley, Rousseau söz konusu olunca onun duygu dolu yanına yürekten katılmakla birlikte çocuklarını terk edişini kabullenmez ve "İlk ödevimiz dünyaya getirdiklerimize bilgelik, erdem ve mutluluk vermektir tabii bunlar bize bağlı oldukça. Rousseau bu konuda başarısız oldu"²⁷ diye yazar. Bu

²⁵ Claes, Gregory (1983), "The Concept of 'Political Justice' in Godwin's Political Justice: A Reconsideration", *Political Theory*, 11 (4):565-584, s.570.

²⁶ Mellor, Anne K (2003), "Making a 'Monster': An Introduction to Frankenstein", in Esther Schor (ed) *The Cambridge Companion to Mary Shelley*, Cambridge University Press, Cambridge ve New York, s.10

²⁷ O'Rourke, James (1989), " "Nothing More Unnatural": Mary Shelley's Revision of Rousseau", *ELH*, 56 (3):543-569, s.547.

bağlamda Rousseau'nun birinci söylevindeki uygarlık eleştirisini ve doğa durumunun güzelliğini anlatışındaki maharetini över. Ne var ki insan doğasını ve doğa durumunu anlatan Rousseau'nun insanın en doğal yanını atladığını düşünür: duyguların kadına sağladığı koruma ve çocuklar için gösterilen özen Rousseau'nun doğa durumunda yer almaz. Doğa durumundaki insan ihtiyaçlarını şans eseri gidermekte, tesadüfi bir biçimde cinsel ilişkiye girmekte; kadın orada kendi haline bırakılmakta; anne çocuğun doğumu ve bakımında yalnız başına kalmaktadır. Yani doğa durumunda insanlar güçlü ve takdire şayan bir özgürlük içinde yaşasalar da kadının ve çocuğunun korunup kollanması ve onlara özen gösterilmesi söz konusu değildir. Gerçekte ise bütün toplumlar ne kadar barbar da olsalar, içlerinde kibar ve yüce olanlar eşlerini sever ve çocuklarına da sürekli ve özverili bir tutku duyarlar.²⁸ İşte Mary Shelley'nin *Frankenstein*'i Rousseau'nun argümanlarına hem uyan hem de ona itiraz eden bir seyir izler.

Öte yandan *Frankenstein* Nagle'ın da tespit ettiği gibi romantik geleneğin devinimlerini, estetiğini ve siyasetini en iyi temsil eden metinlerin başında gelir.²⁹ Mary Shelley'nin kitabın adını *Frankenstein ya da Modern Prometheus* koyması tesadüf değildir. Mary Shelley bu eseri kaleme alırken eşi Percy Shelly de *Prometheus Unbound*'u yazar. Prometheus karakterinin romantikler için önemli oluşunun özel bir nedeni, tıpkı Rousseau gibi onların da insan özgürlüğüne tutkuyla bağlı oluşlarıdır.

Prometheus miti antik Yunan kaynaklarında, Orta çağ metinlerinde ve modern dönem romantiklerinde farklı farklı yorumlanan popüler bir anlatıdır. Antik Yunan'da Prometheus'un ateşi çalışının ahlaki olup olmadığı kadar insanlığa ateşi vermesinin sonuçları sıklıkla tartışma konusu edilir. Örneğin Hesiodos, Prometheus'un insanlığın doğa durumundaki dinginliğini bozduğunu, dertten, tasadan, uğraşıp didinmekten ve hastalıklardan azade oldukları mutlu altın çağdan çıkmalarına neden olduğunu düşünür. Yaptıklarıyla Zeus'un öfkesini hem kendisine hem de tüm insanlığa

²⁸a.g.y, s.547-548.

²⁹ Nagle, Christopher C. (2007), *Sexuality and the Culture of Sensibility in the British Romantic Era*, Palgrave Macmillan, New York, s.119

çekmiştir ³⁰ İnsanlar Prometheus'un kardeşine ödül olarak verilen Pandora'yla birlikte tüm kötülüklerin yükünü alırlar, Prometheus da bir kayaya zincirlenir ve her gün yenilenen ciğeri bir kartal tarafından yenir.

Aeschylus'un anlattığı biçimdeyse insanlar Prometheus'tan sadece gerçek anlamda ateşi almazlar aynı zamanda aklın ve bilgeliliğin ateşini de alırlar ve uygarlık bu ateşlerden yükselir: Tüm bilimler ve sanatlar bu kaynaktan doğup beslenir. Bu anlatıda dikkat çekici olan Zeus'un düzeniyle insan aklının özgür gücü arasında çetin bir zıtlık kurulmasıdır.³¹

Percy Shelley de *Prometheus Unbound* adlı eserinde Prometheus'u insanlığın savunucu olarak tanımlar. Buna karşın Jupiter'i (Zeus) insanlığı baskı altına alan bir tiran olarak niteler.³² Romantikler, Beer'in de belirttiği gibi tanrıya uysal bir biçimde boyun eğip ıstırap ve çile içinde yoğrulmuş bir oğul olmak yerine insanın kaderine isyan etmesini dilerler. Prometheus isyankarlığının sonunda bir kayaya bağlansa bile bir kahramandır.³³ Aiskhylos'un *Zincire Vurulmuş Prometheus* oyununa önsöz yazan Azra Erhat, Aiskhylos'un politik bir oyun ortaya koyduğunun altını çizer:

Titanları yenip yönetimi ele aldıktan sonra, Zeus bir düzen kurmaya girişmiştir. Bu düzende kendine krallık tahtını ayırdığı halde , öbür tanrılara da şeref payları, egemenlik alanları dağıtmıştır. Ne var ki bütün tanrılar paylarına düşen alanı yönetirken Zeus'un buyruğuna uymak zorundadırlar. Oyunda karşımıza çıkan tanrıların hepsi bu düzeni benimsemiş, Zeus'un buyruklarını isteyerek ya da istemeyerek yerine getirmektedirler. Tek başkaldıran Prometheus'tur. Kavga Zeus'la Prometheus arasındadır ve bir özgürlük-kölelik kavgasıdır.³⁴

³⁰ Raggio, Olga (1958), "The Myth of Prometheus: Its Survival and Metamorphoses up to the Eighteenth Century", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 21 (1/2), 44-62, s.44

³¹ a.g.y, s.45

³² Ray, William Ernest (1973), "The Education of Prometheus", *Interpretations*, 5 (1):33-43, s.34.

³³ Beer, John (2003), *Romantic Consciousness: Blake to Mary Shelley*, Palgrave, New York, s.171

³⁴ Erhat, Azra (1967) "Önsöz", Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.xiii

Görünüşte özgür olan Zeus'tur zira oyunda Aiskhylos, Prometheus'u zincire vurmak istemeyen Hephaistos'a Kratos'un ağzından şunu söyler önce:

Haydi! Ne oyalanıp yakınıyorsun boşuna?

Sen de kızmalsın tanrıların düşman kesildiği bu tanrıya,

O ki insanlara senin payını verdi üstelik.³⁵

Ancak Hephaistos kan bağlarının ve dostluğun gücünden dem vurunca, işi Prometheus'un isyankarlığına getirip "Peki ama baba buyruğundan çıkmak; Olacak şey mi, daha mı az korkunç sence?" diye sorar. Hephaistos kendi sanatından dolayı zincire vurma işinin ona düşmesine hayıflanırken, Kratos, Zeus'un gücünü ve hükmünü hatırlatır:

Her varlık çoktan bir kaderle yükümlenmiş,

Tanrıların başıdır yalnız yükümlü olmayan:

Zeus'tan başkası özgür değildir.³⁶

Prometheus işte tam da böylesi belirlenmiş bir kadere isyanı ile aslında bir devrimin habercisidir. Rousseau da Fransız Devrimi'nin habercisi değil midir? Mary Shelley'nin romanı Fransız Devrimi'ne siyasi bir alegori biçiminde de yorumlanabilmektedir.³⁷ Ancak romantik yazının kalbine yerleşen Prometheus miti hem aklı ve bilgeliği hem de tutkuyu ve isyanı dilerse de romantik yazının inişli çıkışlı, kendi içindeki gerilimli hali Mary Shelley tarafından oldukça etkili bir biçimde yansıtılmıştır. Fransız Devrimi'nin hem heyecan uyandıran hem de trajik olan sonuçlarına ilişkin bir bakış açısını *Frankenstein* romanında bulmak mümkündür. Gregory Dart bizleri Fransız Devrimi'ni çok monolitik bir biçimde ele almanın yanlışlığı konusunda uyarır. Percy ve Mary Shelley İsviçre'de geçirdikleri yaz döneminde sadece Rousseau'nun eserlerini heveslice okumamış aynı zamanda Napolyon'un gücünü kaybettiği ve Avrupa'da bir süredir devam eden çatışmaların son bulduğu bir dönemde Fransız Devrimi üzerindeki ve elbette Rousseau'nun devrime olan etkisi üzerinde yeniden düşünmeye koyulmuşlardır. Percy Shelley, daha önce Rousseau'nun akılcı gelenek içinde

³⁵ Aiskhylos (1967), *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.2

³⁶ a.g.y.,s.3

³⁷ Dart, Gregory (2003), *Rousseau, Robespierre and English Romanticism*, Cambridge University Press, Cambridge, s.2.

olduğunu kabul etmişken, bakış açısını değiştirerek onun duygululuk ve dehasına hayran kalmaya başlamıştır.³⁸ Gerçekten de Rousseau'nun uygarlık eleştirisi, bilim ve sanatların insan üzerindeki etkisine dair eleştirel tavrı romantiklerin hissiyatına tercüman olmaktadır. Mary Shelley'nin özgünlüğü ise *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adını verdiği eseriyle büyük idealistler olarak romantiklerin tahayyül ettikleri yeni insana karşı yani Bloom'un ifadesiyle romantik Prometheusçuluğa karşı bir eleştiri geliştirmesindedir.³⁹ Zira romanda yaratılan yeni insan bir canavar olarak çıkar karşımıza. Üstelik canavarın döktüğü kanlar, işlediği cinayetler devrimin döktüğü kanlara benzetilir. Hartley Spatt da Shelley'nin Prometheusçuluğu yücelikten sıyırdığını, geriye kalanın sorumsuzluk tespit eder.⁴⁰ Julie Carlson ise Shelley'nin Prometheusçuluğu eleştirisinin feminist bir tonu olduğunu düşünür. Zira *Frankenstein*'i okuduğumuzda anlarız ki erkek kibri, bilim ve tutku, doğaya ve doğallığa nüfuz etmek isterken eviçi alanın çekiciliklerini ihmal etmektedir. Bu ihmalin bedeli ağır olur; eviçinin, ailevi yaşam ve sorumluluğun küçümsenmesi yıkıcı sonuçlar üretir. Carlson'a göre Shelley'nin eleştirdiği Prometheusçuluk erkeklerin ev içi alandan ve dışıl addedilen mahrem yaşamdan uzak duruşunun içselleştirilmesidir. Bu romantik erkekler şair gezginlerdir, dünyanın dört bir yanını ve insan zihninin en derin noktalarını kendi alanları olarak seçmişlerdir; tahayyüllerinde kadim zamanların romantize edilmiş denizcileri vardır⁴¹ ama ev, mahrem yükümlülükler ve ebeveyn sorumluluğu yoktur. Mary Shelley hem babasını, hem eşini ve hem de Rousseau'yu bu evden, aileden ve dışıl sayılana ait olandan uzaklaşmaları nedeniyle eleştirmektedir. Mary Shelley genel olarak romantiklerin insanın mükemmelleşebileceğine olan inançlarını eleştirmektedir aslında. O halde Victor Frankenstein'ın kendisine ve yarattığı "yeni insan"a detaylıca bakmak gerekir.

Victor Frankenstein tıpkı Rousseau gibi Cenevrelidir. Her ne kadar Rousseau'nun ailesi mütevazı bir aile olsa ve Rousseau Cenevre'nin eşitlikçiliğiyle gurur duysa da Mary Shelley Victor'ın ailesini seçkin sınıfa ait kılar ve Victor'ın ağzından şöyle anlatır:

³⁸ a.g.y., s3

³⁹ Bloom, Harold (ed.) (2007), *Mary Shelley's Frankenstein*, Infobase Publishing, New York, s.7

⁴⁰ Spatt, Hartley S (1975), "Mary Shelley's Las Men: The Truth of Dreams", *Studies in the Novel*, 7 (4):526-537, s.526.

⁴¹ Carlson, Julie A. (2007), *England's First Family of Writers: Mary Wollstonecraft, William Godwin, Mary Shelley*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, s.100.

ailem bu cumhuriyetin en seçkin ailelerinden biridir. Atalarım kuşaklar boyunca müsteşarlar ve üst düzey devlet görevlileri olmuşlar, babam da birçok kamu görevini şeref ve başarı ile yürüttü. Dürüstlüğü ve kamu hizmetine olan yorulmak bilmez ilgisi ile tanınır, herkes tarafından saygı görürdü. Gençlik yıllarını durup dinlenmeden ülke sorunlarıyla uğraşarak geçirmiş, evlenmeyi ve devlete ismini ve erdemlerini ölümünden sonra taşıyacak oğullar bahşetmeyi ancak hayatının inişe geçtiği dönemde düşünebilmişti.⁴²

Rousseau'nun yurttaşlığa ve kamusal sorumluluklara verdiği önem gibi Victor'ın sülalesi de yurttaşlık erdemlerine sahip olmakla yüceltilirler. Victor'ın babası kamusal işler nedeniyle geri plana itilen özel sorumluluklarını, mahremin sıcaklığını gecikmiş bir zamanda aklına getirmiş ama geç de olsa güzel bir yuva kurabilmiştir. Kardeşleri Ernest ve William'ın yanısıra evlatlık edinilen Elizabeth ve William'a dadılık yapmak üzere eve alınan Justine'den oluşan sevgi dolu bir yuvada yetişir Victor; daha sonra Elizabeth'le evlenecektir. Kendisinin bilime ve Elizabeth'e olan düşkünlüğünü gösterir biçimde şöyle söyler:

Ben gerçek dünyaya ait şeyleri araştırmaktan zevk alıyordum; o (Elizabeth) vaktini şairlerin hayali yaratılarının peşinde geçiriyordu. Dünya benim için keşfetmeye çalıştığım bir sırdı; onun içinse kendi imgeleminden türemiş hayallerle doldurduğu bir boşluk.⁴³

Victor adeta rasyonel olanla romantik olan evreni ve algılayışı kendisi ve Elizabeth üzerinden farklılaştırmıştır. Zaten doğa bilimlerine olan yatkınlığı okuyacağı kitapları, gideceği üniversiteyi ve bu sırada girişeceği olağanüstü edimi de daha en baştan çerçevelemiştir. Ancak Victor her daim bilimin ortodoks yollarını takip etmemiş, gerçekte Percy Shelley'nin de öğrencilik yıllarında hayranlık duyduğu Paracelsus, Albertus Magnus⁴⁴ ve Cornelius Agrippa gibi eski simyacılar henüz on üç yaşında büyük bir heves duymaya başlamıştır. Ailecek gittikleri bir kaplıcada hava koşulları nedeniyle otelde kalmak zorundayken otelde kitabını farketdiği Cornelius Agrippa'ya olan hevesini babası kırmak istemiş, bir süprüntüden ibaret saydığı eseri

⁴² Shelley, a.g.y, s.28

⁴³ a.g.y.,s.32

⁴⁴ Cragwall, Jasper (2005), "The Shelleys' Enthusiasm", *Huntington Library Quarterly*, 68 (4): 631-654, s.642.

küçümsemiş ancak Victor bu hevesini eve dönünce ve daha sonra da devam ettirmiştir. Victor bu durumu şöyle açıklar:

Eve döndüğümde ilk işim bu yazarın ve ardından Paracelsus ve Albertus Magnus'un tüm eserlerini ele geçirmek oldu....Ben de tüm gayretimle madenleri altına çeviren taşla ab-ı hayat iksirinin peşine düştüm. Fakat bunlardan ikincisi tüm dikkatimi üzerinde topladı: Servet değersiz bir amaçtı; ama eğer bu keşfi yapabilseydim, hastalık denen şeyi insan vücudundan söküp atabilseydim, insanı noğlunu zorbaca gelen bir ölümden kurtarabilseydim, buna muhteşem bir şan ve şeref eşlik edecekti.⁴⁵

Victor Frankenstein bu arzularında Rousseau'yla hem bir uyum hem de bir uyumsuzluk içindedir. Rousseau gibi servet peşinde koşmamayı olumlar, tok gözlüdür. Ne var ki şan ve şöhret peşine düşmek gibi insani bir zaafı ifşa eder; Rousseau'dan bu bakımdan ayrılır. Rousseau'nun insanlarda doğal olarak bulunan sağlıklı öz-sevgi (amour de soi) anlayışı kendini korumaya ve sevmeye yöneltir ve bu insanın otonomisi ve özgürlüğü için gereklidir. Ancak ne zaman ki bu öz-sevgi sağlıklı bir öz-sevgiye (amour-propre) dönüşür; işte o zaman insan kendisini kendi gözlerinden görmekten çıkıp başkalarının gözlerine hapsolür ve başkalarının verdiği değere bağımlı olur; işte o zaman tüm mutsuzluklarının da yolunu açmış olur.⁴⁶

Victor tam da bu bağlamda mutsuzluğuna doğru attığı adımları sezmişcesine ailevi mutluluğunun farkına varır ve şöyle söyler:

Kaygı ve acının sonsuza kadar kovulmuş görüldüğü aile çevremiz işte bundan ibaretti. Babam çalışmalarımızı idare ediyor, annem mutluluğumuzu paylaşıyordu. Hiçbirimiz bir diğerine zerrece üstünlük taslamıyorduk; aramızda mütehakkim bir ses hiçbir zaman duyulmadı; bizleri birbirimizin en ufak isteğine boyun eğmeye iten, karşılıklı sevgiydi.⁴⁷

Bu sevgi sarmalından çıkışı esasen hayırlı bir vesileyledir. O zamana değin Cenevre'deki okullara devam etmiş olan Victor, üniversite eğitimi için ebeveynlerinin arzusuyla kendi vatanının dışındaki ülkelerin geleneklerini de tanıyıp bilmesi için Almanya'daki Ingolstadt Üniversitesi'ne gider. O zamana dek insanlardan son derece uzak, tümüyle aile ortamının korunaklılığı içinde, yeni yüzler görüp tanımaya pek de istekli olmayan yapısı zamanla

⁴⁵ Shelley, a.g.y. s.35-36.

⁴⁶ Rousseau, *Emile*, s.285.

⁴⁷ Shelley, a.g.y., s.39

ROUSSEAU'NUN ROMANTİK ETKİLERİ: MARY SHELLEY'İN MODERN
PROMETHEUS'U ÜZERİNE
Fatma TÛTÛNCÛ – Koray TÛTÛNCÛ

dağılmış, dünyaya ve insanlığa açılmanın coşkusunu duyar olmuştur. Aslında Rousseau da *Emile ya da Eğitim Üzerine* adlı eserinde böylesi bir korunaklılık içinde bir eğitmen tarafından bir erdem ve otonomi abidesi olan Emile'i anlatır. Emile en başından bir korunaklılık içinde yaşamı keşfeder; bir yetimdir, annesi, babası ya da kardeşleri yoktur; sadece eğitmeni vardır; zaten en baştan Rousseau'ya göre yozlaşmış alışkanlıklardan azade bir yetişme evresi geçirmenin yolu kimsesizlikten değil ama yoz etkilerden korunmaktan geçmektedir.⁴⁸ Diğer insanlarla, insanlık ve dünyayla daha sonra karşılaşmak Emile'i daha güçlü kılacaktır. Ama zaten Rousseau'nun hiç bıkmadan idealleştirdiği ve sevdiği Cenevre sevgiden ve güzellikten başka ne sunabilir ki? Victor da özünde hem ailesinin hem de Cenevre'nin kendisine sunduklarından beslenip gelişmiş, iyi olmuştur. Ancak bu halden kopuş hem eğitim gibi ulvi bir neden hem de bilim gibi ayartıcı bir vesileyle Victor için.

Yuvadan uzaklaşınca, Victor Frankenstein'ın Prometheusçuluğu ile bilimsel hevesi birleşip aslında içinden çıkılmaz bir trajedinin kapılarını aralar. İnsan bedenine, daha doğrusu canlı bir organizmanın var oluşuna olan merakı, sadece tanrıya özgü bir bilgi olan yaşam prensibinin sırrına duyduğu cüretkar ilgisi Victor'ın tüm enerjisini kendine benzer bir varlık yaratmaya yöneltmesine neden olur. Önceleri daha az kibre kapılıp basit bir canlı organizma yaratmayı düşünse de insanoğlunun mükemmelliği ve karmaşıklığında bir varlık yaratmak fikri, hayal gücünün de devreye girmesiyle kaçınılmaz bir tutkuya dönüşür. Çalışmalara, denemelere başlar. Victor Frankenstein bu sınırsız kibrini şöyle anlatır:

Başarının ilk coşkulanımlarıyla gelen ve beni kasırgaya tutulmuşçasına kapıp götüren o duyguları hiç kimse anlayamaz.

Yaşam ve ölüm bana varlığı çevreleyen kusursuz sınırlar olarak görünüyordu, önce onu delip geçecek, sonra da içinde bulunduğumuz karanlık dünyayı bir ışık seline boğacaktım. Yeni bir canlı türü beni yaratıcıları olarak kutsayacak, birçok mutlu ve mükemmel yaratık varlıklarını bana borçlu olacaktı. Hiçbir baba evlatlarının şükranını benim onlarınkini hak ettiğim kadar hak edemezdi. Bu fikirlere kendimi kaptırarak, eğer cansız maddeye can vermeyi başarabiliyorsam, zaman içinde (her ne kadar şimdi bunu imkansız bulsam da) ölümün çürümeye mahkum ettiği bedenlerde de yaşamı yeniden harekete geçirebileceğimi düşünüyordum.⁴⁹

⁴⁸ Rousseau, *Emile*, s.29

⁴⁹ Shelley, a.g.y, s.54-55.

Açıkçası Victor Frankenstein sınırları aşmak, kuralları çiğnemek, yaratıcıya başkaldırmak ve kendisi bir yaratıcı olmak arzusundadır. Prometheus da hem elleriyle kilden insanı yaratan, ateşi ve bilgeliği tanrı Zeus'tan çalan değil midir? Ancak cüretkar edimlerin dehşetli sonuçları olduğunu Prometheus mitinden de, bu miti Hesiodos'un yorumlayışından da biliriz. Hem Prometheus hem de insanlık için elim sonuçlar ortaya çıkmıştır. Nitekim Victor Frankenstein mahzenlerden, mezarlıklardan kemikler toplayarak, uzun emekler sonunda yarattığı varlığa baktığında tahammül edilemez bir dehşetle karşı karşıya olduğunu anlar. Yaratığın görüntüsü çirkin ve korkunçtur. Hayal/kırıklığı tarifsizdir: "Onca zamandır gıdam ve tatlı dayanağım olmuş olan düşlerim şimdi benim için bir cehenneme dönüşmüştü ve bu değişim öyle ani, yıkım öyle kesindi ki!"⁵⁰

Henüz daha büyük yıkımları görmemiştir Victor Frankenstein. Canlanan yaratığı öylece bırakıp gidince Pandora'nın kutusu açılmışçasına kötülükler, yıkımlar, hastalıklar ve ölümler etrafa saçılır. İlk kendisi hastalanıp yataklara düşer; dostu Clerval'ın bakım ve ilgisiyle kendine gelir. Evine döndüğünde küçük kardeşi William'ın ölüm haberiyle sarsılır. Besbelli ki canavar öldürmüştür onu; dahası masum bir insan, William'a dadılık yapan iyi yürekli Justine Moritz bu elim cinayetten sorumlu tutulmaktadır. Justine'in Frankenstein ailesindeki yerinin basit ve aşağı bir hizmetçilik gibi algılanmaması için Elizabeth'in Victor'a yazdığı bir mektuptaki ifadelerini hatırlamak önemlidir. Zira cinayet basitçe kin ve nefret dolu, efendilerinden nefret edip intikam almak isteyen bir hizmetçinin kendince haklı cinayeti olarak yorumlanmamalıdır. Böylece Rousseau'nun Cenevre üzerinden Shelley'e etkisi yeniden ortaya çıkar. Kuşkusuz Rousseau eşitlikçidir ve hizmetkarlığı onaylamaz. Ancak Cenevre'nin cumhuriyetçi kurumlarının Fransız kurumlarından çok daha üstün olduğunu dile getirmiştir. Mary Shelley ise daha orta yolcu bir tutum izler. Elizabeth mektupta şöyle yazar:

Ülkemizin Cumhuriyetçi kurumları, etrafımızdaki büyük monarşilere göre daha sade ve sıcak davranış biçimleri üretti. Bu sayede, ülkenin farklı sınıflara mensup insanları arasındaki ayrım daha az belirgin, alt tabakadan insanların davranışları da o kadar yoksul olmadıkları ve o kadar hor görülmedikleri için daha görgülü ve ahlaklı oluyor. Cenevre'de bir hizmetkar olmak, Fransa'da ve İngiltere'deki ile aynı anlama gelmiyor. Böylelikle ailemize kabul edilen Justine, talihli ülkemizde cehalet ve insan onurunun

⁵⁰ a.g.y., s.61.

çiğnenmesi anlamına gelmeyen görevinin, hizmetkarlığın gereklerini öğrendi.⁵¹

İyi ahlaklı ve görgülü olan Justine Cenevre'nin ve Frankenstein ailesinin bir üyesidir ve nasıl olmuşsa olmuş böyle iyi bir ortamda ve böyle iyi yürekli biri katil olmuştur. Victor Frankenstein da Cenevre'ye övgüler düzer: "Ülkem, sevgili ülkem! Nehirlerini, dağlarını ve hepsinden çok, güzel gölünü yeniden görmenin bana verdiği zevki ancak orada yaşayanlar anlayabilir."⁵² Böylesine güzel, böylesine iyilik dolu bir toplulukta "insan olan hiç kimsenin" böyle bir vahşete neden olamayacağı bellidir. Elizabeth de Justine'in suçu kabullenişine anlam veremeyerek sorar: "İnsanoğlunun iyiliğine bir daha nasıl güveneceğim?"⁵³ Kötülüğün ve vahşetin kendilerinden çok uzakta olduğunu varsayarak yaşamıştır bunca zaman, hayıflanarak:

Dünyaya ve yaşama artık eskisi gibi bakamıyorum. Eskiden kitaplarda okuduğum ya da başkalarından duyduğum adaletsizlik ve kötülük hikayelerine eski zamanlardan kalma masallar ya da uydurma musibetler gözüyle bakardım; en azından bize uzaktılar ve ruhumuzdan çok aklımıza sesleniyorlardı; ama şimdi felaket bizi de buldu ve insanlar bana birbirinin kanına susamış canavarlar gibi görünüyor.⁵⁴

Canavarı ancak Victor bilir: Kendi elleriyle, kendi ilmiyle yarattığı canavardır asıl suçlu; bunu açıklamak, insanları buna inandırmak da mümkün değildir. Peki ama küçük bir çocuğa kıyan, masum bir insanın asılmasına vesile olan canavar gerçekten kötü müdür? Victor Frankenstein, ailesi ile çıktığı gezintide canavarın onun peşinde olduğunu farkederek; onunla ölümüne de olsa yüzleşmeli; doğadışı bir çirkinliğe sahip iblisle hesaplaşmalı; onu yok etmelidir. Ancak canavar onu gerçekliğe ve sorumluluğa davet eder. Zira bir ucubeden herkes nefret edip, onu öldürmek isteyebilir. Ya Victor Frankenstein'ın böyle bir hakkı var mıdır? Canavarı yaratan odur ve açıktır ki Victor ve canavar birbirlerine bağlıdır. Victor hangi hakla ve hangi cüretle yaşamla oyun oynamaya kalkmıştır? Canavar içtenlikle açar içini; iyilikle dolu olduğunu, ruhunun sevgiyle ve insanlıkla ışıldadığını açıklar. Ama yapayalnız bırakılmıştır; "ıssız dağlar ve kasvetli buzullardan" başka sığınak bulamamıştır; insanların arasında bir yeri yoktur. Hiç kimseye zarar vermeden

⁵¹ Shelley,a.g.y., s.39

⁵²a.g.y., s.82-83

⁵³ a.g.y., s.97

⁵⁴ a.g.y.,s.108.

önce, masum ve sevgi doluyken bile nefret edilmiş; dahası yaratıcısı tarafından bile sevilmemiştir. Henüz öyküsü bilinmeden, henüz ruhunun derinliklerine girilmeden ölüme mahkum edilmiş, tiksiniştir. İnsanların çoğunun hemen ölüm hükmünü vermeye hazır oldukları bellidir. Victor'a haklı olarak sorar: "Peki benden nefret edenlere kin duymaya hakkım yok mu?.....Beni cinayetle suçluyorsun; ama kendi yarattığın varlığı gönül rahatlığı ile yok etmeye hazırsın. Ah, insanoğlunun sonsuz adaletine hayran olmamak elde değil."⁵⁵

Canavarla Victor arasında ilk kez gerçek bir karşılaşma yaşanır. Victor sorumluluklarına ilişkin, canavarı mutlu kılması gerektiğine ilişkin, hiç değilse öyküsünü dinlemeye ilişkin bir zorunluluk hisseder. Canavar ilk kez varoluşunu hissedişini, görmeye, duymaya ve koku almaya başlayışını anlatır. Gün ışığını hissedişini, yürüyüşünü, gölgeye ihtiyaç duyduğunu, yoruluşunu aslında Rousseau'nun doğa durumundaki insana dair anlattıklarına benzer bir biçimde anlatır:

yürüdükçe sıcak beni yorgun düşürdü ve gölgesine sığınabileceğim bir yer aramaya başladım. Burası Ingolstadt'ın dışındaki ormandı; orada bir dere kenarında uzanıp dinlendim, ta ki açlık ve susuzluktan kıvrandığımı hissedene kadar. Bu beni yarı uykudaki halimden kopardı, ağaçlardan sarkan ya da yerlerde bulduğum birtakım böğürtlenleri yedim. Susuzluğumu dereden giderdim, sonra yere uzanıp uykuya daldım.⁵⁶

Rousseau insanın doğal kötülüğüne kani olmuş filozoflara karşı argüman geliştirirken ikinci söylevi *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma* adlı eserinde insanın doğallığının kötülüğe imkan vermediği bir tablo ortaya koyar:

Şu sonuca varalım: Ormanlarda avare dolaşan, hiçbir hüneri olmayan, konuşmayı bilmeyen, evi barkı, savaşları, bağlantıları olmayan, hemcinslerine ya da onlara zarar vermeye hiç gereksinmesi olmayan, hatta belki onlardan hiçbirini tanımayan, az sayıda tutkusu olan, kendi kendine yeten vahşi insan sadece bu duruma uygun duygulara ve bilgilere sahiptir.⁵⁷

⁵⁵a.g.y., s.118

⁵⁶ a.g.y., s.122

⁵⁷ Rousseau, J.J (1990), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, çev. Rasih Nuri İleri, Say, İstanbul, s.128

Rousseau'nun tarif ettiği bir canavar değil soylu vahşidir. Frankenstein'in canavarı da özünde bir soylu vahşidir. Ancak insanlarla karşılaşması ile insanı öğrenmesi ve insana ihtiyaç duyması söz konusu olur. Açlığını gidermek ve bir sığınak bulmak üzere yürüdükçe nihayetinde temiz ve güzel bir köy evine komşu olan bir ağıla sığınan canavar, komşularının ailevi yaşamından çok şey öğrenir. Canavara göre bu insanlar her şeye sahiptir: Üşüdüklerinde onları ısıtacak ateşleri, lezzetli yiyecekleri, mükemmel giysileri ve en önemlisi birbirlerinin yoldaşı oluşları onu imrendirir. Konuşmayı da okumayı da onları dinleyerek, onların yabancı gelinlerine dillerini öğretirken gizlice öğrenir. İçten içe sevgiyle bağlanır onlara. Ama ya kendi yakınları, annesi ve babası nerededir? Bu tuhaf cüssesi ve korkunç görüntüsüyle sevgiyle bağlandığı bu güzel insanlarla iletişim kurmaktan daha en başından menedilmiştir. Üstelik hem duygulu hem de akıllı olan canavar, onların kitaplarını okudukça ki bunlar arasında Goethe'nin, Milton'ın ve Rousseau'nun da çok sevdiği Plutarkhos'unkiler vardır, kendi duyguları ve düşünceleri derinleşir. Kendisinin sefil ve yapayalnız haline içlenip öfke duyar. Başlangıçta cennetten düşmüş bir melek gibi tarif ettiği benliğinin aslında şeytanla daha fazla benzerlik gösterdiğini hisseder; yakınındaki insanların mutluluğunu gördükçe şeytani bir kıskançlık duyduğunu farkeder. En kötüsü ise Victor Frankenstein'ın evinden aldığı giysilerin cebinde bulduğu günlüklerde yazılanları okumaktır. Zira iğrenç görüntüsünün yarattığı dehşet anlatılmaktadır bu günlüklerde. Öfkeyle Victor Frankenstein'a yüklenir:

Lanet olası yaratıcı! Kendinin bile tiksinererek sırt çevireceğin korkunçlukta bir ucubeyi neden yarattın? Tanrı merhamet edip insanı kendi suretinden yarattı, onu güzel ve cazip kıldı; benim vücudumsa seninkinin pis bir modeli, bu benzerlik yüzünden daha da feci bir iğrençlikte. Şeytanın yanında bile ona hayranlık duyup yüreklendirecek şeytan dostları vardı; bense yapayalnız ve nefret edilesi bir yaratığım.⁵⁸

İyiliği bilen, insani sıcaklığın ve yuvanın tatlılığını farkedenden ama kendi haliyle insanın bir parçası olamayacağını da anlayan canavar Victor Frankenstein'dan kendisine bir eş yaratmasını ister; şeytana teslim olmaksızın yaratıcısına sığınıp kendisine kendisi gibi birini yaratmasını ister; kötülükten ve insanlardan kaçıp kendisi gibi olanla bir yuva kurmak istediğini belirtir. Victor Frankenstein ise mütereddittir; zaten yıkıcı olan ilk girişiminin ardından ikinci bir felaket daha yaratmak akıllıca görünmez; insandan çok daha büyük, kaba ve korkunç olan bu canavarların daha nice canavarlar

⁵⁸ Shelley, a.g.y., s.158-159

yaratması, daha nice kötülöklere vesile olması da mümkündür. Bir dişi canavar yapma girişiminden vazgeçtiğinde Victor Frankenstein hem dostu Clerval'ın hem eşi Elizabeth'in ölümlerine tanık olur. Kaçan canavarın peşine düşer; ta Kuzey Kutbuna değin gider. Gemisine bindiği kaptana tüm başından geçenleri anlattıktan sonra "mutluluğu sükunette arayın ve kendinizi hırsılara kaptırmaktan kaçının, bilim ve keşifler dünyasında iz bırakabilmek gibi masum görünüşlü olanlarına bile.⁵⁹" diye salık verir. Böylece Victor Frankenstein kendisindeki Prometheusçu cüretten pişmanlık duyar. Bir anlamda tanrıdan çaldığı ateşin bedelini, ciğerinin bir kartal tarafından her gün yenilmesine benzer bir acıyla öder. Zira sevdiklerinin canına kıyılmıştır; vicdan azabı derindir. Hala ortalıkta gezinen canavar, yani isyankar ve kibirli girişiminin ürünü kendisini ve diğer insanları tehdit altında savunmasız bırakmıştır. İşte tüm bunları bilerek ölmüştür. Ne var ki tüm bilgiye ilişkin hırsına rağmen kendi yarattığı canavarını bile tam olarak bilemeden gitmiştir. Oysa canavar gelip Victor Frankenstein için yas tutar. Varlığının bağlı olduğu kaynağın ardından acı duyar. Varlığı, terkedilmişlik, sevgisizlik içinde masumiyetinin kaybolup bir canavara dönüşmesine tanıklık etmekten başka bir şey değildir. Ancak bu varlığa son vereceğini söyler canavar:

Yakında öleceğim ve tüm hissettiklerim artık hissedilmez olacak. Çok yakında bu yakıcı acılar yokluğa karışacak. Cenaze yığınıma sevinçle tırmanacağım, alevlerin cehennem azabı içinde bayram edeceğim. Bu yangının ışığı ağır ağır sönüp gidecek, küllerim rüzgarlarla denize savrulacak. Ruhum sükun içinde yatacak ve eğer hala hissedecekse, kuşkusuz şimdiki gibi hissetmeyecek. Elveda.⁶⁰

Canavar, modern Prometheus Victor Frankenstein'in çaldığı ateşle, aslında tuhaf bir biçimde buzullar içindeyken bir ateş metoforuyla ölüme gideceğini anlatır. Sonuç hem kibirli ve akıllı Frankenstein için hem de onun eseri duygulu canavar için yıkım olmuştur.

Sonuç

Rousseau'nun duyguya ve akla dengeli bir biçimde yer veren siyaset felsefesi, hem doğaya, hem dehaya, hem de güzelliklere meftun romantikleri önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkinin en özgün biçimlerinden birini kendisinin de dahil olduğu Shelley çevresi olarak bilinen İngiliz romantiklerinden "kadınısı" bir duyarlılıkla ayrıştırabilen Mary Shelley vermiştir.

⁵⁹ a.g.y., s.273

⁶⁰ Shelley, a.g.y., s.280.

Mary Shelley ve Rousseau, kendi doğumlarına bağılı olarak annelerin kaybetmeleri dolayısıyla anne özlemi ve anneliğin önemi konusunda müthiş bir duyarlılık geliştirirler. Shelley'nin canavarı da annesiz olarak varolmuş, ihmal edilmiş, sevilme arzusuyla dolup taşmıştır. Anneliğe davet ve ebeveyn sorumluluklarına ve sıcaklığına davet hem Shelley'nin hem de Rousseau'nun külliyyatının merkezi temalarından, ortaya koydukları toplum eleştirisinin ahlaki uğraklarından biridir.

Her ikisi de insanın iyiliğı konusunda hemfikirdir. Rousseau insanın iyiliğini, güzelliğini ve erdemini dışsalılıklarda, parada pulda ya da gösterişli kılık kıyafet ve tavırlarda bulmayıp, kalbinde aradığı için, Shelley canavarın, ürkütücü ve çirkin görüntüsünü abartarak aslında kalbindeki yumuşaklığın ve özsel iyiliğın altını çizmekle Rousseau'nun etkisini belirginleştirir. Dahası insanın iyiliğı birden bire kötülüğe dönmez; sevgiyle dolu temiz ve saf kalbi birden bire canavarca hislerle dolmaz. En kötücül edimlerin bile bir açıklaması vardır ve düzeltilemez değildir.

Bu bakımdan her iki yazarın da uygar toplumlarda ve olumsuz koşullarda insanın aldığı halin eleştirisini yaptıkları bellidir; ancak tıpkı canavarın o ilk haline dönemeyeceğı gibi insan da doğa durumundaki o saf ve eşit haline dönemez. Bir kez bilimin, sanatların, edebiyatın ve ahlakın gelişmiş olduğu uygar toplumlara ulaşınca yapılacak olan çaresizce insanı ilkel ve ilksel koşullara mahkum etmek değil, hem ondaki akıl, erdem, bilgi ve özgürlüğü destekleyerek yeşerip serpilmesini sağlamak hem de her bir bireyi böylesi kapasiteleri kullanırken sorumlulukla hareket etmeye davet etmektir. Üstelik bu sorumluluk, sadece yurttaş sorumluluğı gibi kamusal alanla sınırlı değildir; en mahrem alanda, yuvada ebeveynle çocuk arasında başlayıp her yanı sarmaktadır.

Yani Rousseau'nun ışığında Shelley'nin eserini okuduğumuzda anlarız ki akılla erdemi, bilgiyle tevazuyu, özgürlükle sorumluluğı, yaratıcı yeteneğın ve dehanın insanın hizmetine sunulmasının ardından arzusuyla şan, şeref, ün peşindeki hırslarını dengeleyemeyen modern insan, insani varoluşun sadece başkaldırı ve sınırları zorlamakla değil aynı zamanda bakım, özen ve fedakarlık gibi değerlerle yoğrulduğunu bilmeyen insan Prometheus'un ateşiyile aydınlanmak yerine hem kendini hem de başkalarını yakıp yıkmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Aiskhylos (1967), *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Beer, John (2003), *Romantic Consciousness: Blake to Mary Shelley*, Palgrave Macmillan, New York
- Bloom, Harold (ed.) (2007), *Mary Shelley's Frankenstein*, Infobase Publishing, New York
- Carlson, Julie A. (2007), *England's First Family of Writers: Mary Wollstonecraft, William Godwin, Mary Shelley*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore
- Claeys, Gregory (1983), "The Concept of 'Political Justice' in Godwin's Political Justice: A Reconsideration", *Political Theory*, 11 (4):565-584
- Dart, Gregory (2003), *Rousseau, Robespierre and English Romanticism*, Cambridge University Press, Cambridge
- Duffy, Edward (1979), *Rousseau in England: The Context for Shelley's Critique of the Enlightenment*, University of California Press, Berkeley
- Erhat, Azra (1967) "Önsöz", Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Lee, Monika H. (1993), "Nature's Silent Eloquence: Disembodied Organic Language in Shelley's Queen Mab", *Nineteenth-Century Literature*, 48 (2):169-193
- Mellor, Anne K (2003), "Making a 'Monster': An Introduction to Frankenstein", in Esther Schor (ed) *The Cambridge Companion to Mary Shelley*, Cambridge University Press, Cambridge ve New York
- Nagle, Christopher C. (2007), *Sexuality and the Culture of Sensibility in the British Romantic Era*, Palgrave Macmillan, New York
- O'Rourke, James (1989), " "Nothing More Unnatural": Mary Shelley's Revision of Rousseau", *ELH*, 56 (3):543-569
- Raggio, Olga (1958), "The Myth of Prometheus: Its Survival and Metamorphoses up to the Eighteenth Century", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 21 (1/2), 44-62
- Ray, William Ernest (1973), "The Education of Prometheus", *Interpretations*, 5 (1):33-43

ROUSSEAU'NUN ROMANTİK ETKİLERİ: MARY SHELLEY'İN MODERN
PROMETHEUS'U ÜZERİNE
Fatma TÛTÛNCÛ – Koray TÛTÛNCÛ

Rousseau, Jean-Jacques (2007), *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Rousseau, Jean-Jacques (2015), *Emile ya da Eğitim Üzerine*, çev. Yaşar Avunç-Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Rousseau, J.J (1990), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, çev. Rasih Nuri İleri, Say, İstanbul

Shelley, Mary (1996), *Frankenstein ya da Modern Prometheus*, çev. Elif Özsayar, Arion, İstanbul

Spatt, Hartley S (1975), "Mary Shelley's Las Men: The Truth of Dreams", *Studies in the Novel*, 7 (4):526-537

Urgan, Mina (2004), *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, 2. baskı, İstanbul

Veeder, William (1988), "Frankenstein, or Rousseau's Monster: Sympathy and Speculative Eyes", David Marshall (ed), *The Surprising Effects of Sympathy: Marivaux, Diderot, Rousseau and Mary Shelley*, içinde, The University of Chicago Press, Chicago ve Londra

David Marshall (ed), *The Surprising Effects of Sympathy: Marivaux, Diderot, Rousseau and Mary Shelley*, içinde, The University of Chicago Press, Chicago ve Londra

Wollstonecraft, Mary (2012), *Mary, A Fiction and The Wrongs of Woman, or Maria*, Broadview Press, Peterborough